

Pietro Canonica (1869-1959): İtalyan Heykeltıraş

1 Mart 1869'da Torino'da doğdu. Annesi, küçük yaşta heykeltıraşlığa olan yeteneğini fark ederek Albertina Guzzle Sanatlar Akademisine kaydını yaptırdı. Burada yeteneğini keşfeden hocası Albertina Tabacchi ile tanıştı. 1885'de yaptığı üç heykelle sanat âlemine adım attığında henüz on altı yaşındaydı. 1893'te Paris'te katıldığı bir yarışmada ödül kazandı. Canonica, Torino'daki Sacro Cuore kilisesi için yaptığı Çarmıhta İsa Heykeli ve 1899'da Venedik'te açılan sergide kazandığı başarılarla uluslararası bir şöhrete ulaştı. Canonica, İtalya dışında da pek çok heykel, anıt ve büst yaptı. Bunların içinde en tanınanlar şunlardır: St. Petersburg'taki Çar II. Alexandr'ın atlı heykeli, Mısır Kralı I. Fuat'ın Heykeli, Irak Kralı I. Faysal'ın Bağdat'taki atlı heykeli, Güney Amerika'nın kahramanı Simon Bolivar'ın 5 metre yüksekliğindeki bronzdan atlı heykeli, Arjantin başkanı Alcorta'nın Buenos Aires'teki heykeli ve Romanya Kralı Michele Antonescu'nun heykeli.

Canonica, İtalya Cumhurbaşkanı Einaudi tarafından "vatanına yaptığı hizmetlerden dolayı" ömür boyu senatörlüğe atanmıştır. Atatürk'e ve Türkiye'ye karşı sevgi ve sempatisini her fırsatta dile getirmekten çekinmeyen Pietro Canonica, 8 Haziran 1959 günü vefat etmiştir. Canonica'nın ölümü Hürriyet gazetesinde 10 Haziran 1959'da şöyle duyuruldu:

"Taksim Âbidesi'ni Yapan Heykeltıraş Canonica Öldü. Roma 9 (Hususi): Taksim'deki Cumhuriyet Âbidesini yapan İtalyan heykeltıraş Canonica öldü. Pietro Canonica dün akşam ölmüştür. Bir kaç gün evveline kadar gayet sıhhatli görünen ve çalışan sanat adamının kalp yetmezliğinden öldüğü bildirilmiştir. Bir kaç memlekette çeşitli eserler vücuda getiren Canonica bilhassa Meçhul Asker âbideleriyle şöhret yapmıştır."

Pietro Canonica'nın Türkiye'nin gündemine girmesi ve Türk heykel sanatında önemli bir isim haline gelmesi, Cumhuriyetin ilk yıllarında heykel alanındaki girişimler sayesinde olmuştur. Yeni Türkiye'nin başkenti Ankara'da Atatürk'ün anıt ve heykellerinin ve devlet dairelerine asılmak üzere resimlerinin yaptırılması girişimi paralel başlatılmıştır. Mart 1926 başında devlet, Gazi'nin heykel ve resmini yapmak için dünyanın tanınmış sanatçılarının davet edilmesine karar vermiştir. Aynı yılın temmuz ayında Maarif Vekâleti, Gazi'nin at üzerinde, ayakta ve büst olarak üç heykelini yaptırmak için Avrupa'nın tanınmış heykeltıraşlarına müracaat etmiştir. Aralarında Avrupa'nın önde gelen sanatçılarının bulunduğu bu heykeltıraşlar, yaptıkları numuneleri Bakanlığa göndermişlerdir. Vekâlet, Ağustos 1926'da Güzel Sanatlar Komisyonunu toplantıya çağırarak, heykeltıraşı seçme görevini bu kurula verdi. Bu komisyon şu üyelerden meydana geliyordu: Mimar Kemaleddin, İstanbul Üniversitesi'nin eski rektörü İsmail Hakkı, Heykeltıraş İhsan, Ressam Çallı İbrahim, Müzisyen Süreyya, Cemal Reşid, İstanbul Müzeler Müdürü Halil, Tiyatro Uzmanı Ertuğrul Muhsin, Ressam Namık İsmail.

Komisyon yaptığı uzun görüşmelerin sonunda heykellerin, yarışmaya İtalya Dışişleri Bakanlığının ısrarı üzerine katılan Roma Güzel Sanatlar Akademisi Müdürü Pietro Canonica tarafından yapılmasına karar vermiştir. Ayrıca; Taksim'e dikilmesi planlanan anıtı yapma görevi de İtalyan heykeltıraşa verilmiştir. Heykeltıraşın, Ankara'da Gazi'nin biri at üzerinde, biri ayakta ve diğeri de büst olmak üzere üç heykelini yapması istenmiştir.

Ankara'da dikilecek Atatürk heykellerini yapmakla görevlendirilen İtalyan heykeltıraş Pietro Canonica 21 Ekim 1926 günü İstanbul'a gelmiştir. İtalya Başbakanı Benito Mussolini, Türkiye'ye hareket ederken Canonica'ya şunları

söylemiştir: “Büyük bir adamın heykelini yapmak için Türkiye’ye gidiyorsun. Bütün temennim başarılı olmandır. Bu şeref, yalnız sana değil, İtalya’ya da yöneliktir. Ümit ederim ki, İtalya-Türkiye münasebetlerinin daha ziyade samimiyet kazanmasına bu da güzel bir vesile olacak, belki de hizmet edecektir.” Ankara’ya da giden İtalyan Sanatçı, 10 Kasım 1926 günü Atatürk tarafından kabul edilmiştir. Canonica, Taksim Abidesi için yaptığı modeli Gazi’ye takdim etmiş ve bu plan Mustafa Kemal Paşa tarafından çok beğenilmiştir. Mustafa Kemal Paşa modeli yanında alıkoymuştur. Ankara’da kaldığı sürede Mustafa Kemal Paşa ile sık sık görüşen Canonica, yapacağı heykeller için hazırlıklarla birlikte İsmet Paşa’nın da bir büstünü yapmıştır. Bu büstün modeli de Taksim Cumhuriyet Anıtı ve İzmir Gazi Heykeli’nin modelleriyle birlikte Roma Canonica Müzesinde sergilenmektedir. Bu ziyarette Başvekil İsmet Paşa, Canonica’ya 24 Kasım 1926’da “Caponica’ya. Ankara hatırası” ithafıyla imzalı bir fotoğrafını hediye etmiştir. İmzalı fotoğraf Roma Canonica Müzesinde muhafaza edilmektedir.

Caponica’nın Ankara’da Atatürk ile tanışması ve birlikte dört gün geçirerek büstünü yapması dönemin basınına da yansımıştır. Bunlardan birisi olan *Cumhuriyet* şu haberi vermiştir: “Caponica, her gün muntazaman çalışarak dört beş gün zarfında Gazi’nin büstünü tamamlayacaktır. Canonica’nın mesaisi ve projesi Gazi Paşa Hazretleri tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.”

Caponica da Türk ve İtalyan basınına yaptığı çeşitli açıklamalarla Atatürk hakkındaki düşüncelerini açıklamıştır. Bunlara şu birkaç örnek verilebilir: Milliyet gazetesine yaptığı açıklamada şunları söylemiştir: “Hissiyatım, intibaim o kadar derin, o kadar muazzamdır ki, bunu size hangi kelimelerle tarif edeceğimi bilemiyorum. Gazi Hazretleri bu milleti saadet ve refaha sevk edecek öyle demir gibi sağlam azme sahiptir ki, karşısında hiç bir kuvvet duramaz. Kendilerini memleketin kalkınıp gelişmesinden başka hiç bir şey meşgul etmez. Gazi, eski büyük milletlerin hakiki timsalidir. Bir milleti idare ve sevk edecek bütün hasletler bulunmaktadır.”

İtalyan basınından Il Popolo d’Italia gazetesine de şu açıklamayı yapmıştır: “Mustafa Kemal, eski Piemonte askerlerinin tipik bir karakterini hatırlatıyor. Eğilmez tarzı-karakteri ve askerliği, tabii bir nezaketle kapatılmış. Misafirperver, tatlı dilli ve nazik bir ev sahibi ve sevimli yüzlü. Mizaç olarak ağırbaşlı birisi fakat şaka yapmayı seviyor ve halkın içinde bulunmaktan hoşlanıyor. Model olarak kurulan ve tarım aletleri üretilen şahsi çiftliğini idare ediyor ve benimle de sık sık tarım hakkında konuşmalar yaptı. Bazen büstleri üzerinde çalışırken hizmetçilerin çağırıyor ve onlara, çalışmakta olduğum büstün kendisine benzeyip benzemediğini soruyordu. Gazi, ‘aynada kendime tekrar baktığım zaman, büstün bana ne kadar benzediğini görüyorum’ diye şaka yapıyordu.”

Caponica’nın Atatürk hakkındaki gözlem ve düşünceleri, onu çok iyi tanıdığı ve tahlil ettiği kanaati vermektedir. Dört gün birlikte yaptıkları çalışmalar sonunda Atatürk’ün sadece devlet adamlığı yönüne dikkat çekmemiştir. Atatürk’ün duygusal ve çocuksu tarafını da çok iyi gözlemlemiştir. Son derece objektif ve Atatürk’ü gerçekten çok iyi gözlemlemiş ve tanımış birisi olarak dikkate değer ifadelerde bulunmuştur. Türkiye’yi ziyaret eden diğer İtalyan diplomat ve sanatçılar gibi Canonica da Türkiye’deki değişim hareketini ve bunun için verilen çabayı takdirler belirtmişlerdir. Yeni başkent Ankara’nın imarı konusundaki hummalı çalışma da Canonica’nın dikkatinden kaçmamıştır. Canonica’nın Türkiye seyahatlerinde dikkat çeken bir nokta da Mussolini’ye Türkiye ve Atatürk hakkındaki izlenimleri hakkında bir rapor sunmasıdır. Aslında bu sadece sanatçıya özgü bir hareket değildir. Daha doğrusu bu İtalyanlara mahsus bir alışkanlık değildir. Bir diplomat, sanatçı, gazeteci veya başka bir görevli başka bir ülkeye gidip döndüğünde ilgili makamlara raporlar sunar. Dolayısıyla Canonica da bunu yerine getirmiştir. Mussolini’ye Atatürk ve Türkiye hakkında rapor sunması, bazı gazete yazılarında iddia edildiği gibi “Mussolini’nin ajanı” olduğu anlamına gelmez. Önemli olan

düşüncelerinin samimi ve tarafsız olmasıdır. Anıları ve Mussolini'ye sunduğu rapordaki görüşlerin paralel olması kendi içerisinde tutarlı olduğunu göstermektedir.

Pietro Canonica'nın Ankara için yaptığı Atatürk heykelleri 8 Haziran 1927 günü İstanbul'a getirilmiş, ambalajlar, limandan Haydar Paşa Garı'na nakledilerek vagona yüklenmiştir. Heykeller Ankara'ya nakledildikten sonra, dikilecekleri yerlerin hazırlanması ve kaidelerin inşası da gündeme gelmiştir. Atlı heykel Etnografya Müzesinin bulunduğu tepeye, ayaktaki heykel Yenişehir'deki Gazi Caddesi'ne ve büstün de Meclis binasının bulunduğu yere dikilmesine karar verilmiştir. Canonica'nın Ankara için yaptığı heykellerin açılışı 4 Kasım 1927 günü törenle yapılmıştır. İlk olarak Etnografya Müzesi önündeki atlı Atatürk heykelinin açılışı gerçekleştirilmiştir. Başvekil İsmet Paşa heykeli örten örtüsünün kurdeleyi keserek töreni başlatmış ve başarısından ötürü Canonica'ya teşekkür etmiştir. Daha sonra Sıhhiye'deki heykelin açılış töreni icra edilmiştir. Canonica'nın Türkiye'deki eserleri içerisinde en önemli yeri tutan Taksim Cumhuriyet Anıtı'dır. Taksim Cumhuriyet Anıtı 8 Ağustos 1928 günü saat 18.00'de en az 30 bin kişilik kalabalık bir halk topluluğu önünde ve tarihe geçecek şekilde muazzam ve muhteşem bir törenle Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Kâzım (Özalp) Paşa tarafından açılmıştır. Açılış sadece Türkiye'de yankı bulmamıştır. Türkiye ile İtalya ilişkilerinin dostane bir yola girdiği bu dönemde; heykeltıraşın İtalyan olması nedeniyle İtalyanlar da açılışa ilgi göstermişlerdir. Nitekim İtalya Başbakanı Benito Mussolini ile Türkiye Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa arasında anıtın açılışı münasebetiyle telgraflaşmalar olmuştur.

İzmir'in, Türkiye'de zaferden sonra hemen hemen her şehirde başlatılan Atatürk anıt veya heykeli ya da İstiklal Savaşı Abidesi yaptırma sürecinin dışında kalması düşünülemezdi. Millî Mücadele'nin sembol kenti olan İzmir'de de bir Atatürk heykeli yaptırma yönündeki ilk girişimin tarihi 1923'tür. İzmir heykelinin de Canonica tarafından yapılması için sanatçı, Türkiye'de bulunduğu 1926 sonunda İzmir'e davet edildi. Dâveti kabul eden İtalyan heykeltıraş, 24 Kasım 1926 günü Ankara'dan İzmir'e hareket etti. İzmir'de belediye yetkilileriyle çeşitli görüşmeler yapan sanatçıyla mutabakata varıldı. Sonraki dönemde İzmir'deki heykel işi yine sürüncemede kaldı. Aralık 1929'da Canonica ile yeniden irtibat kuruldu. Belediye tarafından İzmir'e davet edilen Canonica, Mısır'dan, 23 Mart 1930 günü İzmir'e geldi. İtalyan heykeltıraş, belediyeye giderek Belediye Başkanı Dr. Hulusi Beyi (Alataş) ziyaret etti. Sanatçı, beraberinde getirdiği Gazi'nin İzmir'de dikilecek heykelinin küçük bir modelini Hulusi Bey'e verdi. İzmir Belediye Başkanı Doktor Hulusi Beyle Pietro Kanonika arasında bir sözleşme imzalandı. İtalyan heykeltıraş Canonica, ülkesine döndükten hemen sonra heykelle ilgili çalışmalara başladı. İzmir'de dikilecek Gazi heykelinin yapımı Mayıs 1931'de tamamlandı. Heykel İzmir'e, Necmettin Bey'in yazdığı gibi Kasım 1931'de değil, 11 Şubat 1932'de getirildi. Gazi Heykeli'nin açılışı 28 Temmuz 1932'de Başvekil İsmet Paşa tarafından yapıldı.

Canonica'nın bunların dışında bir de Atatürk büstü yapmıştır. Bugün Türkiye'nin Roma Büyükelçiliğinde muhafaza edilmekte olan büstün yapım tarihi 1927'dir. Büstün yan tarafında P. Canonica imzasıyla birlikte okunan tarih 1927'dir. Tunçtan yapılmış bu büstün modeli Canonica Müzesinde sergilenmektedir. Ancak bu büstten üretilen çeşitli modeller sonraki yıllarda çok geniş alanlarda kullanılmıştır. Canonica'nın yaptığı bu büst, çoğaltılıp 1928-1930 yılları arasında Türkiye'nin dört bir bucağına dağıtılmış ve Türk Hava Kurumu şubelerinde satılmıştır. 1928'de Tayyare Cemiyetinin düzenlediği futbol turnuvasında ve 1933'te Havacılık ve Spor dergisinin düzenlediği tenis turnuvasında ödül olarak Canonica tarafından yapılan bu büstlerin verilmesi uygun görülmüştür.

Pietro Canonica'nın Türkiye'de yaptığı ve bugün de önemini koruyan eserlerinin, Türk heykeltıraşlığının doğuşunda ve gelişmesinde etkili olduğuna şüphe yoktur. İtalyan heykeltıraş Pietro Canonica'dan, yanında Türk sanatçıların

yetiştirilmesi için yardımcı olması rica edildi. Canonica'nın kabul etmesi üzerine açılan sınavı kazanan Sabiha (Bengütaş) Hanım, Ağustos 1927'de İtalya'ya gitti ve Canonica'nın yanı sıra Roma Güzel Sanatlar Akademisi'nde çalıştı. Canonica, zamanında Türkiye'de eserlerinden ötürü bir takım eleştirilere uğramışsa da, kabul etmek gerekir ki, Avusturyalı heykeltıraş Heinrich Krippel ile birlikte Türkiye'de heykel sanatının gelişmesine katkıda bulunmuş en önemli sanatçıdır.

Yaşadığı dönemde gergin durumdaki Türkiye-İtalya ilişkilerinin yumuşamasına sanatıyla katkıda bulunan Pietro Canonica, günümüzde de iki ülke ilişkilerinde pozitif bir rol oynamaya devam etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılı münasebetiyle İtalyan Kültür Merkezi tarafından İstanbul'da 3 Kasım 2023 günü "Pietro Canonica ve Atatürk" çalıştayı düzenlendi. Türk ve İtalyan araştırmacıların çeşitli konuşmalar yaptığı çalıştaya İtalya'nın Türkiye Büyükelçisi Giorgio Marrapodi de katıldı. 2024 Yılında bu kez Atatürk Araştırma Merkezi tarafından İtalya'nın başkenti Roma'daki Villa Borghese'de bulunan Pietro Canonica Müze Evi'nde bir panel düzenlendi. 12 Mart 2024 günü yapılan panelde açılış konuşmasını Türkiye'nin Roma Büyükelçisi Ömer Güçük yaptı. Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı Doç. Dr. Güner Doğan'ın moderatörlüğündeki panelde, Canonica Müzesi Müdürü Carla Scicchitano, Ege Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Mevlüt Çelebi, Roma Sapienza Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Fabio Grassi yaptıkları konuşmalarla Türkiye-İtalya ilişkilerinin çeşitli yönlerine değindiler.

Mevlüt ÇELEBİ

KAYNAKÇA

CANONICA, Pietro, **Ricordi della mia vita**, a cura di: M. A. Riggio Canonica, Archivio Museo di Canonica, Roma 2008.

ÇELEBİ, Mevlüt, "Heykeltıraş Pietro Canonica'nın Ankara'daki Eserleri", Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyumu (25-26 Ekim 2011), **Bildiriler**, 2. Cilt, Ankara 2012.

ÇELEBİ, Mevlüt, **Dünden Bugüne Taksim Cumhuriyet Anıtı**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2006.

ÇELEBİ, Mevlüt, **İzmir Gazi Heykeli**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2013. ÇELEBİ, Mevlüt, **Türkiye-İtalya Sosyal ve Kültürel İlişkileri 1923-1939**, TTK Yayını, Ankara 2022.

EYİCE Semavi, **Atatürk ve Pietro Canonica, Eserleri ve Türkiye Seyahatnâmesi ile Atatürk'e Dair Hatıraları**, Eren Yayını, İstanbul 1986.

"Pietro Canonica", Tracce/İzler, Ambasciata d'Italia Ankara, Kultur-Kitap_Layout 1 4/25/17 2:11 PM Page 23-25, https://ambankara.esteri.it/ambasciata_ankara/resource/doc/2017/06/2017_-tracce.pdf (Erişim: 26.10.2021)

SAPORI, Francesco, **Pietro Canonica, Scultore**, Roma, Istituto Poligrafico dello Stato, 1960.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/pietro-canonica-1869-1959-italyan-heykeltiras/?pdf=7471> adresinden erişilmiştir